

„Az EMU és az euró” – az Európai Bizottság kiadványának francia és angol változata

Élthes Ágnes

1. Bevezető gondolatok

Az Európai Bizottság az Európai Unió hivatalos nyelvein megjelentetett információs kiadványai a legváltozatosabb témaköröket ölelik fel: az Unió intézményrendszere, az EU és a környezetvédelem, az európai állampolgárok jogai, a jogrendszer működése az Unióban, az egészséges táplálkozás, az EU bővítése, hogy csak néhányat említsünk. E mindannyiunk által jól ismert füzetek (kiadványok, broszúrák? – még az elnevezésen is gondolkodnunk kell!) létezése, a nyelvoktatásban, fordítóképzésben való felhasználása annyira magától értetődővé vált, hogy különböző nyelvű változataik kontrasztív igényű összehasonlítása szempontjából kevésbé tűnnek kihívásnak, mint egyéb uniós dokumentumok (például szerződések, törvénycikkek, jogi, gazdasági könyvek, glosszáriumok, éves jelentések).

A broszúrák könnyedén érthető szövegeket tartalmaznak, holott stílusuk, az érintett területre jellemző szakterminológia meghatározó szerepe miatt inkább a szakszövegéhez áll közel, semmint az ismeretterjesztő íráskéhoz. Ebből a szempontból különösen érdekes kiadvány az Európai Monetáris Uniót, illetve a vállalatok és az euró kapcsolatát ismertető füzet angol és francia változata (a továbbiakban EMU/UEM).

A tanulmány felveti a két szöveg közti kapcsolat kérdéseit, vagyis azt, hogy fordítással, vagy inkább párhuzamos szöveggel állunk szemben, a szövegtípusba sorolhatóság problémáját, s végezetül rámutat egy konkrétan kiemelt nyelvtani szerkezetre, a passzív alakok „viselkedésére” kontrasztív nyelvtani szempontból, rövid kitekintéssel a további lehetséges kutatásokra és a két- vagy többnyelvű kiadványok szerepére a fordítás oktatásában.

2. A két szöveg kapcsolata

Az Európai Bizottság hétköznapi gyakorlatában a francia, az angol és a német a munkanyelv, de egyre inkább az angol veszi át a vezető szerepet. A broszúrák szövegének nincsen „egységesített eredeti nyelve”. Az esetek többségében az uniós füzetek eredeti szövegének megfogalmazása angolul történik, s ennek alapján készülnek a fordítások a többi hivatalos nyelvre. Azonban bevett gyakorlat az is, hogy a bizottsági üléseken egy eredetileg angolul megírt szövegnek a megvitatása franciául történik és fordítva. S az is előfordul, hogy egy angolul megfogalmazott szövegbe franciából, fordítás útján készült szövegrészletek ke-

rülnek (és fordítva), vagy hogy mindkét nyelven folyik a szöveg megvitatása, amelynek eredeti nyelve vagy az angol vagy a francia volt. Így tehát az EMU/UEM esetében sem lehetünk teljesen biztosak az „igazi” eredeti nyelvben.

A két szöveg kapcsolatáról összegzőként elmondhatjuk, hogy a Bizottság munkamódszereinek ismeretében érdekes nyelvi esetet példáznak, mert részben fordításként, részben tényleges párhuzamos szöveggént is felfoghatjuk őket, abban az értelemben, ahogyan a párhuzamos szöveg meghatározását megtaláljuk Mary Snell-Hornbynál (1999)

Párhuzamos szövegen (itt most) olyan, különböző nyelven megjelent szövegeket értünk, amelyeket eredetileg saját nyelvükön, optimális esetben anyanyelvi szerzők fogalmaztak meg, s amelyek nem egymás fordításai, hanem a lehető legnagyobb mértékben hasonló témát tárgyalnak és kommunikatív funkcióik is kölcsönösen megfeleltethetők. (Mary Snell-Hornby 1999: 184. ford. É.Á.)

A szövegösszehasonlítás során kimutatható francia explicitációk inkább az angoloról franciára fordítás tényét, az első olvasásra néha alig érzékelhető információmódosulások pedig a párhuzamos szövegjellegét valószínűsítik.

3. Milyen szövegtípust képvisel az EMU/UEM?

Az információs füzeteket általában a Bizottság belső vagy külső, tehát más, Európai Unión belül működő intézményből felkért szakértői csoportja fogalmazza meg. A kiadványok anonimitását (hiszen sohasem látható szerzőnév, mindig az Európai Bizottság megnevezés szerepel a belső borítókön) az teszi indokolttá, hogy időről időre bármely szakértői csoport ismételten megvitathatja, átdolgozhatja, újrafogalmazhatja vagy újraszerkesztheti a kiadványok egyes részeit, fejezeteit. Bonyolult, szinte lehetetlen feladat volna az egyes fejezetek szerzőinek azonosítása.

Az elmondottakból következik, hogy ha a kommunikatív szituációból indulunk ki, az általunk tárgyalt brosúra szövegtípusát szakemberek által a nagyközönségnek szánt tájékoztató, ismeretterjesztő szöveggént határozhatjuk meg. Ebből a szövegből azonban hiányoznak az ismeretterjesztő szövegekre jellemző stílusfordulatok, csak külső, formai jegyeiben emlékeztet ismeretterjesztő kiadványra (pl. a figyelemfelkeltő borítólap képi anyaga).

A célközönség ugyan az átlagember, a szöveg tartalma tankönyvi hatású, stílusa a tudományos szövegek személytelenségét viseli magán, távolságtartó, objektív, amely teljesen elhomályosítja a szöveg szerzőjének (szerzőinek) személyét. Ezáltal valóban maga a téma szólal meg, a szakkifejezések nyelvezetén. Olyan könnyen érthető szakszövegnek érzékeljük, amelyben a szakmai információk adekvát kifejezéséhez elengedhetetlen a szakterminológia pontos használata, s amelynek fordítása során felmerül a Vinay-Darbelnet-nél említett „literal translation” (szó szerinti fordítás) fogalma. Fordítási szempontból a tudományos, műszaki szövegeket **reverzibilisnek**, számítógépes fordításra

alkalmasnak tartja Vinay-Darbelnet (Vinay-Darbelnet 1995: 34). Éppen ebből a megfontolásból tartottam különösen érdekesnek megfigyelni ebben a transzkódolásra alkalmas szövegpárban az explicitáció jelenségén túlmenően az információmódosulások nyelvi eszközeit.

Összegzésként leszögezhetjük, hogy az általunk tanulmányozott uniós füzet „vegyes” szövegtípust képvisel, mivel szakemberek készítették a nagyközönség számára, tehát kommunikatív funkciója a tájékoztatás és ismeretterjesztés, ugyanakkor a leírt szöveg nyelvezete, stílusa a szakszövegek jellemzőit viseli magán.

4. Explicit francia – implicit angol?

Klaudy Kinga *Az explicitációs hipotézisről* című tanulmányában Blum–Kulka szövegnyelvészeti kutatásaira hivatkozva megállapítja, hogy „például az angol-francia fordításban a francia szöveg explicitebbé válik azáltal, hogy a franciában a grammatikai nem jelölése szélesebb körű, mint az angolban” (Klaudy 1999: 7). Ugyancsak a fenti tanulmányban az angol–francia, illetve francia–angol fordítások vizsgálatával kapcsolatban idézi Seguinot eredményeit, aki „mindkét esetben nagyobb fokú explicitiséget talált a fordításban (Klaudy 1999: 8).

A kanadai Geneviève Quillard (1992) információs tartalmú dokumentumok (ismertető, katalógusok, használati leírások, stb.) hallgatók által angoltól franciára fordításainak elemzése során egyes kiragadott nyelvi jelenségeket hasonlít össze. Így például a modalitás kifejezőmódjára vonatkozóan levonja azt a következtetést, hogy a francia szövegek modalitást tartalmazó részletei implicitebbek, a francia magától értetődőnek tekint és mellőz olyan elemeket, amelyeket az angol explicitál. Lexikai síkon is az angol szövegek az explicitebbek a rájuk jellemző lexikai ismétlések gyakorisága miatt, míg a francia fordításokban a mutató és személyes névmások anaforikus azonosító szerepe által a szöveg összehatása implicitebb (Quillard 1992 : 84, 85).

Az alábbi táblázat az EMU/UEM számszerű adatait mutatja be. Ha a szószám növekedését az explicitáció jelének tekintjük, akkor a vizsgált két kiadvány esetében a francia szöveg explicitebb mint az angol.

	Szószám	EMU/UEM	EURÓ	single currency	monnaie unique
ANGOL	7121	23	114	43	
FRANCIA	8139	29	91		41

A francia szöveg több mint ezer szóval többet tartalmaz az angolnál. A szószám egészéhez képest a kulcsterminus, az „euró” előfordulási gyakoriságát azért érdekes külön feltüntetni, mert ez önmagában arra irányítja figyelmünket, hogy a szakszövegi jelleg ellenére sem történt egy az egyben megfeleltetés, vagyis transzkódolás, s ez már önmagában is adott esetben a két szöveg közötti információtartalom súlyponteltolódását vagy módosulását eredményezheti.

A nagyobb szószámot a franciában előforduló fakultatív, illetve fordításspecifikus explicitációkon (Klaudy 1999: 11, 13) keresztül mutathatjuk ki legin-

kább, mint ezt az alábbi példák igazolják. Kísérletként megvizsgáltam az angol létige, a „to be” nem segédigei, hanem állítmányi szerepének francia megfelelőit a szövegben, s ezen az elemi szinten is a francia „bőbeszédűség” a jellemző. Említésre méltó az a jelenség is, hogy a francia terminusok gyakran explicitebbek, mint angol megfelelőik.

Néhány példával próbálom érzékeltetni a fenti állításokat. Tipikusan fakultatív explicitáció fejezi ki a franciában a „the Madrid council of December” jelzőként használt főnévi szerkezetet, amelynek a franciában megtaláljuk a szinte teljesen párhuzamos megfelelőjét. Az uniós füzet francia verziója mégis kifejtőbb, bővebb kifejezéssel él: „Le Conseil européen *qui s'est tenu à Madrid en décembre*”.

A fordításspecifikus explicitáció példajaként idézhetjük a franciában a következő mondat igei, szemantikai bővülését az angol prepozíciós főnévhez képest: „legal certainty *on the changeover to the single currency*”. A francia a többes szám használatával konkretizál, az ige beiktatásával pedig magyarázva hozzászól: „des incertitudes juridiques *entourent le passage à la monnaie unique*”.

Ezután az angol „to be” főigei előfordulását vetettem egybe francia megfelelőivel. Konkrét mondatok összehasonlító tanulmányozása szintjén megállapíthatjuk, hogy a „to be” főigei használatának szemantikailag gazdagabbak, változatosabbak a francia megfelelői adott szövegszakaszban. A francia változat tartalmaz pontosító jelentésű francia igéket, a szövegkoherenciát biztosító kötőszók beiktatását + konkretizáló tartalmú igéket együttesen, összeforrott főnévi-igei szerkezeteket stb. Mindez azt támasztja alá, hogy a fordítás vagy párhuzamos szöveg összehasonlító vizsgálata során kiválasztott legegyszerűbbnek tűnő nyelvi elemek egy-egy globális kontrasztív nyelvészeti megállapítás részleges cáfolatát adhatják. Hiszen az angol létigének egy az egyben megfeleltethető lett volna a francia létige, mint az alábbi néhány példából kiderül.

- (1) There *are* less than 800 days...
Il reste moins de 800 jours ...
- (2) Time available for companies (...) *is* similar to that ...
Celles-ci disposent du même délai que ...
- (3) This *is* because the Treaty provides for ...
En effet, le traité prévoit ...
- (4) There *is* an obvious link between the stability exchange ...
Il existe un lien évident entre la stabilité des taux de change ...
- (5) The emphasis *will be* on companies ...
L'accent sera mis sur ...
- (6) The other major factor for (...) *will be* ...
L'autre facteur important (...) résidera dans ...
- (7) The fiscal consequences of EMU *is* largely a matter for ...
Les conséquences fiscales de l'UEM concernent ...

4. Az információmódosulás típusai

További vizsgálódásaimat az információtartalmat is érintő explicitebb megfogalmazásokra irányítottam, amikor pusztán egyetlen szó kitétele vagy elhagyása, a szótöbblet, a kifejtés, a tartalomkibontás a franciában az angolhoz képest már információs súlyponteltolódást, módosulást vagy akár többletinformációt is maga után von, s ily módon egy informatív kiadványban ezek a szövegszakaszok tulajdonképpen felszíni, illetve „látszat-explicitációk”-ként is felfoghatók.

Miután informatív, a fordítás szempontjából „reverzibilisnek” mondható szövegtípusról van szó, eleve kis számú, de talán annál érdekesebb példát várhatunk. A szövegegészhez képest, akár kis korpuszon, akár terjedelmes dokumentáción dolgozunk, informatív szövegek többnyelvű változataiban az árnyalatnyi vagy lényegesebb információmódosulásokat hordozó nyelvi eszközök nem gyakoriságukkal, hanem egyáltalán előfordulásukkal hívják fel magukra a figyelmet, s csakis ilyen szemléletben kínálnak tipológiát.

A továbbiakban az információmódosulások konkrét nyelvi példáinak csoportosítása következik.

1. Lexikai sikon teljesen ekvivalens szóválasztással élhetne mindkét nyelv ugyanannak a fogalomnak a megjelölésére, és mégsem transzkódolás történik. Tipikus példa erre az angol „trade” (kül- és belkereskedelem) és francia megfelelője, a „commerce” helyett az „échanges” szó előfordulása a francia változatban. E többes számú terminusban többlettartalom rejlik, amely jelentésénél fogva a valóság tágabb, dinamikusabb szeletére irányítja a figyelmet, magában foglalva a „kereskedelmi forgalom”, az „üzleti forgalom” jelentéseket, az elvontabb angol „trade”-től eltérően.

Hasonló példaként idézhetjük az „introduction of the euro”, illetve francia változatát a brosúrában, „mise en circulation de l’euro”, holott a franciában is megtaláljuk a teljesen (még alakilag is azonos) ekvivalens szót („introduction de l’euro”). Ezúttal is az figyelhető meg, hogy angol elvontabb főnévvel szemben a francia szószámra is több, explicit kifejezésében benne foglaltatik az euró gyakorlatban történő forgalomba hozása is, nemcsak (elvi!) bevezetése.

2. Információs súlyponteltolódást visz a francia szövegbe, hogy olyan szövegszakaszokban is, ahol az angol önmagában említi az eurót, a francia hozzáteszi szinonima-változatokkal az euróra való áttérést: „passage à l’euro, basculement à l’euro, introduction de l’euro”.

3. Mindkét nyelvben meglévő és azonos jelentésben használatos minőségjelző elhagyása (illetve kitétele) szintén módosítja az információt. Tipikus példa erre az angol „individual companies” és a franciában jelző nélkül, önmagában álló „entreprises”. Ezáltal a brosúra angol olvasója az egyéni vállalkozásokra, a francia pedig tágabb értelemben a vállalkozásokra, illetve vállalatokra gondol, tehát ez esetben a lexikai eltérésnek a terminológiai azonosítást is módosító szerepe van.

4. Az angolban és a franciában azonos vagy közeli jelentéssel rendelkező modális igék, illetve a pontosan megfeleltethető igeidők felváltása szövegszinten információt módosító tényező, ahogy ezt a következő példamondat érzékelteti:

(8) Not all Member States *are expected to be* in a position to participate in the euro area. (EMU 9)

Tous les Etats Membres *ne seront probablement pas* en mesure de participer à la zone euro. (UEM 9)

5. Azonos fogalomra utaló, de eltérő terminológiai választással együttjáró transzpozíció, például angol prepozíciós főnévnek megfeleltetett francia időhatározói mellékmondat (előidejű jövő idővel) a két szövegváltozat olvasója számára másként jeleníti meg az információt.

(9) *In the absence of euro notes and coins* (1), it is evident that vast majority of *retail transactions* (2) will remain in national currency units until 2002. (EMU 18)

Tant que les billets et le pièces en euros n'auront pas été mis en circulation, (1) il est clair que la grance majorité des *opérations avec les particuliers* (2) seront exprimés en unités monétaires nationales jusqu'en 2002. (UEM 19)

A francia mondat első részében (1) információbővüléssel egybekötött explicitációt, a második részében (2) azonos jelentés megőrzésével, a két nyelv eltérő rendszeréből fakadó kötelező explicitációt találunk. Az angol jelentése: 'euró bankjegyek és érmék hiányában ...', a francia jelentése: 'amíg az euró bankjegyek és érmék nem kerültek forgalomba, ...')

6. Analóg mondatszerkezet meg nem feleltetése (pl. angol vonatkozói mellékmondat célhatározói mellékmondattá alakítása a franciában) más tartalmat fed le az angol illetve francia változatban:

(10) There is a need to create a new exchange rate mechanism for stage three *which links* the currencies of the non-participating Member States to *the euro*"(EMU 9)

... a dès lors été décidé qu'un nouveau mécanisme de change devrait être mis en place pour la troisième phase, *en vue d'établir* un lien entre l'euro et les monnaies des Etats-membres qui ne participent pas à l'UEM."(UEM 9)

Ez egyúttal a terminológiai információtöbbletre is példa, hiszen az angol szövegben előforduló eurónak a francia magát az intézménynevet, az UEM-et felelteti meg.

7. A franciában az angollal azonos szövegszakaszban szótöbblet található, amely más információra utal, mint az angol, s ez a terminológiai azonosításban is pon-

tatlanságra vezethet. Pl. Az angol *business activities* megjelölésére a francia füzet az általánosító *tous les domaines d'activité*-t használja.

8. Végül elkülöníthetünk egy olyan látszólagos explicitációt, amelyben a szótöbbllet az angol szöveghez képest kiegészíti az információt, tehát a szótöbbllet információtöbbllettel azonos. Például: „The euro *will be at the centre of the mechanism*” (*‘Az euró lesz a mechanizmus középpontjában’*) és az ennek megfelelő francia mondat, amely kiegészítő információt tartalmaz: *”L’euro, étant la monnaie la plus stable, sera placé au centre du mécanisme”* (*‘Az euró, mivel ez a legstabilabb pénz, a mechanizmus középpontjába kerül’*). Ez a mondat egyrészt az információtöbblletre, másrészt a fakultatív explicitációra példa. Az aláhúzott szakaszok kiemelik az angollal összehasonlításban a megemelkedett szószámot.

A fenti példák az EMU-ról szóló uniós kiadvány angol és francia változatában a két szöveg közti információs súlyponteltolódások, információváltozások és információbetoldások (nyelvi eszközeinek) főbb eseteit illusztrálják. Az ilyen irányú vizsgálódás érdekes adalékokkal szolgálhat információs dokumentumok többnyelvű változatainak összehasonlító elemzéséhez.

5. Egy kontrasztív nyelvtani szempont: a passzív szerkezetek a két szövegben

Önmagában azonban nem elegendő, ha az ilyen típusú, vagyis a szakemberek által széles közönség számára készített, könnyű szakszövegnek minősülő szövegek különböző nyelvi változataiban pusztán az információváltozásokra összpontosítjuk figyelmünket.

Akkor alkothatunk teljesebb képet a nyelvi hasonlóságok és különbözőségek konkrét szövegpárokban megnyilvánuló dinamikus működéséről, ha azt is megvizsgáljuk, némely kiválasztott nyelvtani jelenség hogyan jut érvényre a konkrét szövegekben, és megfigyeléseinket összevetjük az adott nyelvpárra vonatkozó kontrasztív nyelvtani kutatások klasszikusainak megállapításaival. Az információmódosulásoknál is a kis számban előforduló megoldásokat emeltem ki. Ugyanezt a fonalat követtem a passzív szerkezetek elemzésekor.

Mielőtt az angol és francia passzív szerkezetek megfeleltetési lehetőségeit Vinay és Darbelnet (1995), majd később Jean Delisle (2003) alapján felsoroljuk, érdemes röviden kitérni Soudieux kutatásaira (1974), aki tekintélyes statisztikai adatokkal dolgozott. Korpuszát regények, novellák, színdarabok, újságcikkek, tudományos és orvosi cikkek alkották. Az eredetileg francia nyelven írt szövegekből s angol fordításaikból elemzett 5532 passzív szerkezetet. Az összes angol fordítást egybevetve jutott arra a megállapításra, hogy a passzív szerkezeteknek mindössze 28,7 %-a volt eredetileg is passzív alakban. Ez azt jelenti, hogy a többi passzív alak, azaz 71,3 % a franciában más nyelvtani megoldással szerepel (pl. cselekvő ige, személytelen szerkezet, visszaható ige). A számok azt mutatták, hogy az angolban lényegesen több a passzív szerkezet, mint a franciában.

Vinay és Darbelnet szerint az angolban szerteágazóbb a passzív szerkezetek használata, mint a franciában. Ezt leginkább azzal magyarázzák, hogy az angol nyelv működési mechanizmusa objektívebb, mint a franciáé, hiszen az angolban nem szükséges egy igének tárgyának lennie ahhoz, hogy passzív szerkezet igei elemét alkossa. A szerzőpár a következő kategóriákat különbözteti meg az angol passzív szerkezetek franciára fordítási lehetőségeiben:

- (a) az „on” általános névmás + cselekvő ige
- (b) visszaható igei alak
- (c) passzív szerkezet

A személytelen szerkezetekben a francia passzív alak az angolba passzív szerkezettel kerül át, a passzív alakok átjöhetnek az angolba cselekvő igével is.

Jean Delisle (2003) szerint, bár a francia nyelv nem rendelkezik ugyanolyan szintaktikai rugalmassággal, mint az angol, s kevésbé használ passzív szerkezeteket, mégis, bizonyos szövegtípusokban, például a jogi, közgazdasági, műszaki szövegekben az angol és a francia egyaránt gazdag passzív szerkezetekben, amit a stílus személytelensége tesz indokolttá. Ezzel együtt, a tudományos szövegekről végzett kutatásokra hivatkozva megállapítja, hogy a passzív szerkezetek aránya az eredeti angol szövegben magasabb, mint francia fordításaikban, vagy eredeti francia szövegekben. Angolból franciára fordítások során a francia nyelv több lehetőséget kínál, ott, ahol az angol passzív szerkezet franciába ültetése nehézkessé tenné a stílust. Jean Delisle-nél több fordítási lehetőséget találunk, mint Vinay és Darbelnet könyvében, de természetesen az alapeseteket tekintve találunk „átfedéseket” is.

- (a) az „on” általános névmás + cselekvő ige
- (b) szintaktikai átrendezés, vagyis cselekvő szerkezet
- (c) személytelen szerkezet
- (d) cselekvő ige, passzív jelentéssel
- (e) a „this”-szel kezdődő mondatok esetében szerzői többes szám első személy használata
- (f) „voir”, „se voir” igékkel alkotott passzív értelmű kifejezések
- (g) visszaható igei alakok
- (h) „se faire” + főnévi igenév

Az (a), (e) és (f) fordítási megoldásra nem találunk példát az itt elemzett szövegpárban. Az „on” + cselekvő igei megoldás teljesen hiányzik az elemzett francia szövegből.

A következőkben megnézzük, hogy az EMU-t bemutató angol–francia szövegpárban talált passzív szerkezetek alátámasztják-e azt a megállapítást, mely szerint az angol szövegekben lényegesen több a passzív alakú ige, mint francia megfelelőjükben. A másik kérdés, amelyre választ keresünk, a következő: a fent említett kategóriák milyen arányban szerepelnek a konkrét szövegben, s találunk-e olyan fordítási megoldást, amely nem sorolható be az eddigi példák közé, s ezáltal kiegészülhet a paletta.

A két szövegben 56 „reverzibilis” passzív szerkezetet találunk. Ezenkívül 23 angol passzív szerkezet található, amelynek nem passzív szerkezet felel meg a franciában, és 30 francia passzív szerkezet fordul elő, amelynek nem passzív alak az angol megfelelője. E szerény nagyságrendű adatokból az tűnik ki, hogy az itt

tárgyalt, gazdasági témájú, szakszövegnek minősíthető szövegtípus angol és francia változata az általános megállapításoknak ellentmond, vagyis itt a franciában fordul elő több passzív szerkezet, ha mindössze csak héttel is, mint az angolban. Összesen 109 passzív szerkezet van a két szövegben együtt, ebből 79 az angol szövegben és 86 a francia szövegben.

A fentiekben megállapítottuk, hogy 23 olyan angol passzív szerkezetet találtunk, amelynek nem passzív szerkezet felel meg a franciában. Ez azt jelenti a szövegben, hogy 13 cselekvő ige, 4 visszaható ige, 1 nominalizáció + melléknév, 1 passzív értelemben, jelzőként használt *participe passé* (múlt idejű melléknévi igeneves szerkezet), 2 személytelen szerkezet felel meg az angol passzív alakoknak, s egy helyen pedig nincs semmilyen megfeleltetés.

A 30 francia passzív alak megfeleltetése az angol szövegben az alábbiak szerint alakult: 24 cselekvő ige, 3 melléknévi igeneves szerkezet, 1 lexikai behelyettesítés, 2 személytelen szerkezet.

Statisztikai adatokkal nem érzékeltethetően, de előfordulnak olyan konkrét megoldások is a passzív szerkezetek fordításakor, amelyekről nem tesznek említést az eddigi kontrasztív nyelvtani kutatások. A továbbiakban három ilyen megoldásra hozunk fel példákat:

1. A jelzőként használt *past participle* (*participe passé*) mindkét irányban megtalálható a passzív szerkezet megfelelőjeként:

(11) Nincs passzív az angolban, van passzív a francia fordításban:

... *surveillance procedure set out in Article 103 of the Treaty ...* (EMU 10)
 ... *procédure de surveillance multilatérale telle qu'elle est définie à l'article 103 du Traité...* (UEM 10)

(12) Van passzív az angolban, nincs passzív a francia fordításban:

It covers (Part one) important elements of the building blocks which are being put in place. (EMU 6)
Elle évoque des éléments importants de composantes de base mises en place. (UEM 6)

2. A cselekvő ige + melléknév, vagy a passzív szerkezet szinonimájaként, tartalmilag megegyező jelentésű cselekvő ige szerepel mind a két szövegben:

(13) Van passzív az angolban, nincs passzív a francia fordításban:

... *when the list of participating Member States will be decided ...* (EMU 26)
 ... *au moment où la liste des Etats participants sera connue ...* (UEM 27)

(14) Nincs passzív az angolban, van passzív a francia fordításban:

It would be prudent for companies to establish working groups ... (EMU 28)
Les entreprises qui n'ont pas encore mis en place de groupes de travail seraient avisées de le faire.... (UEM 30)

3. Az angolról franciára való fordításban nominalizáció megy végbe:

(15) Van passzív az angolban, nincs passzív a francia fordításban:

Legislation in which convenient threshold amounts *are denominated* in national currency units may *have to be amended* individually. (EMU 14)

Dans les textes où des seuils sont exprimés en monnaie nationale, *une modification individuelle* des montants *pourrait être nécessaire*. (UEM 14)

E rövid áttekintésből levonhatjuk azt a következtetést, hogy lehetnek olyan szakszövegtípusok, amelyek angol és francia nyelvű párhuzamos kiadványaiban bizonyos grammatikai szerkezetek, pl. a passzív szerkezetek előfordulási aránya, vagyis a két szöveg közti megoszlása ellentmond a korábbi kutatások megállapításainak, továbbá, hogy az eddig feltérképezett fordítási lehetőségek tovább tágíthatók, még ha csak néhány példát találunk is a korábbiakhoz képest új megoldásokra.

6. Kitekintés a kutatásra és az oktatásra

A jelen elemzés tanulsága szerint a kutatás során mind az információ-eltolódásokban, mind a kontrasztív nyelvi kategóriákban kialakítható egy „fordított” statisztika, azaz, a nem gyakori, a nem tipikus, a nem legjellemzőbb példák kigyűjtése révén a sztereotip nyelvi jelenségektől eltérő megoldások feltérképezése. Jelentős korpuszon, többféle szövegtípuson keresztül vizsgálva esetleges törvényszerűségek felismerésére is eljuthatnánk, pl. azonos téma különböző szintű forrásszövegekben és fordításaikban milyen arányban tartalmazznak „nyelvtani sztereotípiákat”; és mi a ritkán vagy akár egyedien előforduló szerkezetek aránya. Véleményem szerint a fordítói gyakorlatban haszna lehet az ilyen irányú próbálkozásoknak is.

Ebből a megfontolásból tettem kísérletet a passzív/aktív szerkezetek összehasonlítására is az euróval foglalkozó szöveg két nyelvi változatában, jelen esetben az angol és a francia szövegben. Abból a hipotézisből indultam ki, hogy a klasszikus példák sorát mindenkor árnyalhatják azok a konkrét fordításokból kigyűjtött megoldások, amelyek *eltérést mutatnak* a szabályként megállapított megoldásoktól. Természetesen egy ilyen irányú próbálkozás akkor ölthetne empirikus jelleget, ha a kutatás impozáns korpuszon valósulna meg és kiterjedne egyéb szövegtípusokra, pl. tudományos-ismeretterjesztő, vagy akár irodalmi szövegekre is. Még teljesebb lenne a kutatás, ha a nyelvpáronként azonos téma különböző nyelvi regisztereibe tartozó dokumentumokból nemcsak példamondatokat, hanem az előfordulási hely mikrokontextusát, akár egész bekezdésnyi szakaszokat is kigyűjtenénk.

A fordítás tanításában gyakorlati „haszonnal” is járhat két (vagy több) idegennyelvű változat felhasználása. „Saját terminológiai mikrobázis” létrehozásán túlmenően érdekes tapasztalatokkal gazdagítja a hallgatókat megadott szövegszakasz egymástól független lefordítása a különböző nyelven megjelent kiadványokból. Tapasztalataim szerint az ily módon, külön-külön elkészített fordítások

összehasonlítása lehetővé teszi annak vizsgálatát, mennyiben tükrözik a fordítások a szövegekben feltárható apróbb vagy akár lényegesebb információmódosulásokat, illetve észlelünk-e eltérést az angolról illetve franciáról magyarra fordított szövegek között az iménti kontrasztív nyelvi megvilágítás szemszögéből. Végezetül pedig, egy-egy uniós téma két (több) nyelven megjelent ismerete, tudatos szövegelemzéssel, a lexikai, terminológiai ismeretek bővítésének igényével az idegen nyelvről idegen nyelvre fordítási készség fejlesztéséhez is segítséget nyújthat, amennyiben a gyakorlati élet ilyen feladat elé is állítja fordító hallgatóinkat.

Irodalom

- Delisle, J. 2003. *La traduction raisonnée*. Ottawa: Les Presses Universitaires d'Ottawa.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* I. évfolyam. 2. szám, 5-22.
- Quillard, G. 1992. Quelques aspects linguistiques et culturels de l'implicite et de l'explicite en anglais et en français. *Journal of Applied Linguistics*. Vol. 6. No. 2. 83-91.
- Snell-Hornby, M. 1999. *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Soudieux, R. 1974. Le passif dans des textes anglais traduits du français contemporain: étude d'un problème de traduction. *Cahier CRAL*, No. 27. 130-156.
- Vinay, J. P., Darbelnet, J. 1995. *Comparative Stylistics of French and English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Források

- EMU = EMU and the euro: how enterprises could approach the changeover*. European Commission, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997. 3-28. ISBN 92-827-9864-X
- UEM = L'UEM et l'euro: les entreprises face à la transition*. Commission européenne, Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes, 1997. 3-30. ISBN 92-827-9865-8.

NEW TRENDS IN TRANSLATION STUDIES

In Honour of Kinga Klaudy
edited by Krisztina Károly and Ágota Fóris
Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005. 218 pp. ISBN 963 05 82570

TABLE OF CONTENTS

FERENC KIEFER
A Defender of the Rights of Linguistics

PART 1: THEORY OF TRANSLATION

ANDREW CHESTERMAN
Problems with Strategies

ANTHONY PYM
Explaining Explication

PÁL HELTAI
Explication, Redundancy, Ellipsis and Translation

CAY DOLLERUP
Models and Frameworks for Discussing Translation Studies

ZUZANA JETTMAROVÁ
East Meets West: on Social Agency in TS Paradigms

IEVA ZAUBERGA
Handling Terminology in Translation

DONALD KIRALY
Situating Praxis in Translator Education

PART 2: ANALYSIS OF TRANSLATION

ERZSÉBET CS. JÓNÁS
Герменевтика и стилистика перевода

SÁNDOR ALBERT
Un type spécial de contresens: apparition d'une tautologie dans le texte-cible

SONJA TIRKKONEN-CONDIT
Do Unique Items Make Themselves Scarce in Translated Finnish?

TAMÁS VÁRADI
NP Modification Structures in Parallel Corpora

GÁBOR PRÓSZÉKY
Machine Translation and the Rule-to-rule Hypothesis

Megrendelhető közvetlenül a Kiadótól:
AKADÉMIAI KIADÓ Vevőszolgálat
1117 Budapest, Prielle K. u. 19. Tel.: 36(1)464-8200 Fax.: 36(1)464-8201
E-mail: ak@akkrt.hu